

Visen om krybskyttens død

Af N. H. Frandsen

En stor del af skillingsviserne handler om en faktisk begivenhed – ulykke, mord eller brand. Som regel oplyser skillingsvisernes titelblad om tid og sted for begivenheden, og ofte er der tillige en prosaberetning på bagsiden. Men ikke alle viser har disse oplysninger, og der kan derfor opstå tvivl om, hvorvidt en vise omhandler en virkelig eller en opdigtet begivenhed.

Til de viser, der kan være tvivl om, hører visen om Krybskyttens Død, også kendt som Nederskovvisen. Personerne i visen navngives ikke, og skillingstrykkene oplyser hverken tid eller sted for begivenheden, og der er ingen prosaberetning. Visen er så almen, at mange steder i landet er blevet udlagt som visens hjemsted.

Hensigten med denne artikel er at vise, hvor visen stammer fra, hvilken virkelig begivenhed, der ligger bag den, og hvem der kan have skrevet den.

Visens tekst – i den version jeg selv har lært den på Tølløse-egnen – lyder således:

Der gik udi lunden en aften så silde
to ynglinge skønne i blomstrende vang,
men ak, det sig hændte for dem såre ilde,
de nylig sad hjemme og spøjte og sang.

Fra kærester kær
de drog med gevær
og gik udi lunden som krybskytter der.

Mod Nederskov gik de i aftenen silde,
mens månen på himlen stod højt over sky.
I skoven der græssede dyrene vilde
alt fjerned' fra larmen i steder og by.

Da klokken slog tolv,
de ynglinge bold
stod rede at skyde bag grøfthegnets vold.

Den ene fra tjenesten nylig var kommen
en vakker soldat og forældrenes trøst.
Han klingred' så lystigt med mønten på lommen,
thi piger og vinen var ofte hans lyst.

Den anden især
en krybskytte er,
af dyrene fælder han mangan bag træer.

Med list og med snildhed det var så beregnet,
den ene som klapper i skoven sprang ind
at henjage vildtet så brat imod hegnet,
han så nu i dalen den fodlette hind.

Men lige så brat
den unge soldat
ved siden så fog'den med bøssen parat.

Han sat over hegnet så lydløst og stille,
og skrækken gav vinger, han ilte afsted.
Thi vennen i tide han advare ville,
han syntes, at skytten bagefter var med.

Han hvisked': »Kom her
og kast dit gevær,
betjenten han ser os, forlorne vi er«.

Men ordene døde i munden henklinge,
og vennen ej hørte, soldaten var der.
Han mente, han dyrene frem skulle tvinge,
han sad just på hug, da soldaten kom nær.

Han ligned' et dyr,
og vennen gav fyr,
og skuddet det traf, men den ladning blev dyr.

Der hørtes et skrig udi natten så stille,
gid aldrig i skoven man hørte det lig.
Hvor skælved de begge, mens tårerne trille,
og jamrede ængst'ligt: »Nu er det forbi.

Med kugler og krudt
min ven har jeg skudt,
nu får jeg min løn for, hvad jeg har forbrudt«.

Nu førtes den arme da til lazarettet
i rædsomme smerter, Gud ved, hvad han led.
Den venligste pleje ej lidelsen letted,
to dage til fulde med døden han stred.

Hans tale var den:
»O, tilgiv min ven,
jeg delte hans brøde, o se til det hen«.

Det var mod hans vilje, han livet mig røved,
han lider vist nok af samvittigheds kval.
Han sidder i fængsel og er så bedrøved.
Husk på mine venner, Gud dømme os skal.

Mit liv er forbi,
men giv ham dog fri,
Gud vogte ham siden for lasternes sti.

Farvel da, I kære forældre derhjemme,
o moder, du græde ej mere for mig.
Bed Herren tilgive og brøden at glemme,
vi samles jo en gang i Guds Himmerig.

Jeg frygte ej vil,
mit liv sat jeg til
og faldt som et dyr udi lunden så mild.

O, elskede pige, nu svigter min stemme,
for din skyld jeg synes, at dø er så hårdt.
Du må ikke sidde og græde derhjemme,
skønt vennen du elsker, er nu gået bort.

Forglem ej min ven,
vi samles igen
bag graven, i himlen, nu går jeg derhen.

Lidt over 100 personer har i forbindelse med kampagnen Folk Synger, fra 1960 til 1966, meddelt Dansk Folkemindesamling, at de kender visen. Heraf har en stor del medsendt teksten. Disse meddelere er spredt over hele Danmark, så man kan ikke ved at se på deres bopæl finde noget om visens oprindelige hjemsted. Til gengæld kan man se, at visen har været populær.

Nogle af meddelerne fortæller, hvor den omtalte begivenhed fandt sted. Men da de tilsammen peger på mange forskellige steder, er det heller ikke nogen hjælp.

Vise om
to Benner's sørgelige Skæbne
paa Jagten,

idet den ene hersøvede den anden Livet paa en ulukkelig
Maade; samt den dræbtes vemodige Farvel til sine
Forældre og sin kære Pige.

Dg: Hvor Sejleren paa lette Bølge ghynger.

Eftertryk forbydes.

København.
Forlagsboghandelen, Bingerstræde 18.

Der er således kun én udvej, at lade visen selv fortælle, hvor den stammer fra, og søge dens oplysninger bekræftet gennem andre kilder.

Visens oplysninger

Den begivenhed, visen fortæller om, er et drab ved vådeskud. I visen er der to personer. Den ene er netop kommet hjem fra soldatertjenesten. I visen kaldes han dog for »soldat« for at skelne ham fra vennen, der er en erfaren krybskytte.

Disse to går om aftenen til Nederskoven. Her skilles de, idet den ene – soldaten – går ind i skoven som klapper, mens den anden – krybskytten – sætter sig på lur ved hegnet. Soldaten opdager, at skovfogeden er ude, og han løber tilbage for at advare vennen. Men vennen hører ikke hans advarsel. Han ser noget, der ligner et dyr, skyder – og rammer soldaten. Under store lidelser føres den sårede til sygehuset, hvor han dør to dage senere. På dødslejet tilgiver han krybskytten og beder om en mild dom for ham.

Den eneste konkrete oplysning, der kan hjælpe med til at stedfæste begivenheden er navnet Nederskoven. Stednavnet må være det oprindelige. Det findes i stort set alle de indsendte viser, selv en, der har overskriften: »Visen om krybskytterne i Arreskov på Fyn«. To tekster, der er så dårlige, at de ikke kan være oprindelige, har stednavnet Mosskov. De stammer begge fra Jylland.

Men hvilken Nederskov? Der er i alt otte Nederskove i Danmark. Deraf ligger de to i Randers amt, i Gjerrild og Glesborg sogne. To ligger i Skanderborg amt, Underup og Vinding sogne. Desuden er der Nederskove i Glud sogn i Vejle amt, Skørring sogn i Århus amt, Kerte sogn i Odense amt og Tølløse sogn i Holbæk amt. En af disse er stedet. Men hvilken? Og hvornår skete drabet?.

Visens tekst fortæller ikke mere. Det gør til gengæld den trykte vise, som Julius Strandberg udsendte. Strandberg gemte et eksemplar af hver af de viser, han udgav, og fik dem indbundet med nogle års produktion i hvert bind. Krybskyttevisen findes i bindet for 1878–80. Inden for disse år må begivenheden søges.

Desuden oplyser Strandberg, hvem der er forfatter. Ikke med navn, men som »En Beboer i Søndersted«. Der er kun et Søndersted i Danmark. Det ligger i Holbæk amt, en halv snes kilometer fra Nederskoven i Tølløse sogn.

Spørgsmålet er så, om der i perioden 1878–80 er sket et vådeskud under krybskytteri i Nederskoven ved Tølløse. Svaret er ja! Visens beretning svarer ret nøje til begivenhederne 2. november 1878, da Niels Peter Christiansen og Anders Jespersen drog på krybskytteri i Nederskoven.

Den virkelige begivenhed

Niels Peter Christiansen var 23 år gammel og havde netop overstået soldartjenesten. Han var blevet hjemsendt 28. oktober, altså ganske få dage før den ulovlige jagt. Anders Jespersen var 33 år og flere gange straffet for overtrædelse af jagtloven. Under en retssag i september 1878 kaldes han »en bekendt krybskytte«. Samme betegnelse bruger aviserne i deres referat af begivenheden.

De to mænd havde delt opgaverne mellem sig. Anders blev ved skovgærdet med geværet, mens Niels Peter tog plads ved en dyreveksel, for at jage dyrene hen mod Anders. Han havde fået strengt påbud om ikke at forlade sin post. Men mens han sad og ventede på dyrene, syntes han, at han hørte en hund i skoven, og krøb derfor hen mod Anders for at advare ham om, at der var folk i skoven. Klokkeren var omkring seks aften, og det var mørkt.

Anders hørte noget bevæge sig i krattet. Det lød som et dyr, og han kunne også skimte det i mørket. Han skød – og traf Niels Peter i maven.

Anders var forfærdet. Han løb hen til skovfogeden efter hjælp, og på en hastigt tilvejebragt vogn blev Niels Peter først kørt til sit hjem i Store Tåstrup og senere samme aften til sygehuset i Holbæk.

Turen må have været et mareridt for Niels Peter. Selv når han lå stille, havde han forfærdelige smerter, og smerterne forstærkedes ved den mindste bevægelse. Han blev den nat kørt omkring 25 kilometer. Og det var ikke på moderne asfaltveje.

Lægerne kunne ikke stille noget op, og Niels Peter døde på sygehuset 4. november. Inden han døde havde han forklaret, at det var hans egen skyld, at han blev skudt. Selv om han var blevet advaret, havde han forladt sin post. Der blev iøvrigt under retssagen lagt vægt på den udtalelse, der betød en langt mildere straf til Anders Jespersen, end man ellers kunne vente. Han fik to gange fem dage på vand og brød.

Overensstemmelse mellem virkelighed og vise

Som det ses, er der stor overensstemmelse mellem virkeligheden og visen. Der er kun to punkter, hvor der er uenighed. Det ene er tidspunktet. Visen siger klokken tolv, men det skete ved sekstiden. Det andet punkt er, at soldaten i visen *så* skovfogeden, mens han i virkeligheden kun var bange for, at der var folk i skoven. Men det er så tamt. Så derfor gør digteren det mere dramatisk ved at lade soldaten *se* skovfogeden.

Sådanne ændringer for at forhøje visens virkning er ikke ukendte. I en af viserne om Balle-Lars og mordet i Ugledige 1858 hedder det, at offeret »taler til sin lille Dreng«. Skuddet lyder, og »Konen falder, Barnet græder«. Det omtalte barn var konens 17-årige plejesøn.

Men ændringen kan også skyldes, at fortællingen om begivenheden er gået fra mund til mund, indtil den nåede Søndersted. Og undervejs kan der nemt være sket ændringer, således at den version, visens forfatter hørte, gik ud på, at soldaten havde set skovfogeden.

Visens forfatter

I forbindelse med visen melder spørgsmålet sig: Hvem har skrevet den? Det vides ikke, og kan næppe nogen sinde fastslås med sikkerhed. Men i betragtning af, at Strandberg angiver forfatteren som »En Beboer i Søndersted«, er der et navn, der straks springer i øjnene: Marie Villads!

Marie Villads blev født i Ugerløse sogn 1832 og gift i 1860 med skrædder Anders Villadsen. Fra 1863 boede ægteparret i Søndersted sogn i fattige kår. Ved mandens død i 1884 var der en gæld på 70 kr. og begravelsen kostede 40 kr. Det oversteg langt boets værdi. Marie blev boende, men stadig i trange kår. Imidlertid var hendes børn flyttet til København, og i 1889 flyttede Marie også til byen. I 1882 blev hun kildekone i Søndermarken. Børnene rejste imidlertid til Amerika, og o. 1900 fulgte Marie efter. Hun døde derovre i 1910.

Allerede fra lille havde Marie digtet. Denne evne gjorde hende kendt ud over sognets grænser. Hun besøgte konseilspræsident Estrup på Kongsdal og i København og var flere gange i audiens hos kongen. Flere af hendes digte blev trykt i aviserne, og i 1896 udkom Kildekonens Sange med en indledning af E. C. Andet og tredje oplag (1896 og 1901) har et indledningsdigt af Ernst von der Recke.

Disse digte er overvejende selvbiografiske, men Marie Villads skrev også mange lejlighedsdigte. Det er derfor sandsynligt, at hun ved at høre om den tragiske begivenhed er blevet så grebet, at hun har skrevet et digt derom.

Men der boede mange andre i Søndersted, da visen blev skrevet, og muligvis kan en eller flere af dem også have skrevet viser. Man kan derfor ikke sige med 100 % sikkerhed, at Marie Villads har skrevet visen, men hun er den mest sandsynlige digter.

Visens udbredelse

Visen blev meget populær. Strandberg trykte mindst fire oplag af visen, og den blev også trykt i hans visesamling: Den syngende Mand på Bølge og Land, bind 3, 1892.

Men visen blev også spredt ved at gå fra mund til mund. Fra Tølløse-egnen vandrede visen ud i landet, og Søren Pedersen i Ålborg udgav visen

efter mundtlig overlevering, uden kendskab til – eller i hvert fald brug af – Strandbergs skillingsvise.

Skillingsviserne skulle som regel hurtigt ud. Derfor blev der ikke læst omhyggelig korrektur på dem inden trykningen. Når der i et vers står: » . . . soldaten var der«, » . . . soldaten kom nær«, så ligger det snublende nær at skrive » . . . soldaten gav fyr«, i stedet for »vennen gav fyr«, selv om det ifølge visen ikke kan være soldaten, der skyder. Soldaten kommer løbende for at advare, mens vennen sidder parat til at skyde.

De nye oplag trykkes efter et eksemplar af foregående oplag, og derfor står der i alle Strandbergs udgaver af visen, at »soldaten gav fyr«. En anden fejl kommer senere. I første oplag står, at han »faldt som et dyr udi lunden«. Det er korrekt. Vådeskuddet skete i en skov. Men i senere udgaver har der sneget sig en trykfejl ind, så soldaten »faldt som et dyr udi lyngen«. Begge trykfejl findes desværre i de moderne udgaver af visen, der ukritisk gengiver versionen i »Den syngende Mand«.

Søren Pedersens skillingsvise har både »vennen gav fyr« og »faldt i lunden«, men har en række ændringer som viser, at han har haft en dårlig tekst at arbejde med.

Konklusion

Som det fremgår af ovenstående, handler visen om en begivenhed i Tølløse Nederskov 2. november 1878. Et vådeskud under en jagt – der ikke adskiller sig meget fra andre vådeskud under jagter – men takket være digteren lever erindringen om begivenheden, selv om de fleste ikke aner, hvem hovedpersonerne var.

Kilder:

Dansk Folkemindesamlings viser. Kirkebøger m.v. på Landsarkivet for Sjælland m.v. N. H. Frandsen: Krybskytten fra Nederskoven. 1980. Holger Madsen: Marie Villads. I Fra Holbæk Amt 1946. Iørn Piø: Julius Strandbergs skillingsviseproduktion 1861–1903. I Folk og Kultur 1974.

Summary

The ballad about a poacher's death

The ballad about the poacher's death is known in all parts of Denmark, mainly because it was published in several editions. Whether the ballad is based on an actual event or not, has been disputed. This article aims to prove, by use of internal and external evidence, that the ballad describes the events in Nederskoven, Tølløse on the night of November 2nd 1878, when the young soldier Niels Peter Christiansen was mortally wounded by his friend Anders Jespersen. Who the author was, is unknown. But the probability is in favour of Marie Villads, a cottager's wife who is known as a rustic poetess, and a short biography of her is given.